

Juhász András

A nyugati magyar szórvány könyvtári hungarikumai*

Könyvek, otthonról haza

A magyar szórványok az egységes magyar nemzet szerves részét képezik.

„Szerteszét a világon mindenütt élnek magyarok. Magyarság azonban csak egy van, s a magyar nemzet – mely e kulturális sorsközösségben létrejött – egységes, bár részei a világon sokfelé élnek.”

A *Nemzetismeret* című tankönyvből idézett sorok ezek. Magyar szórványok lélekszámáról közölt összesítő adatai szerint nemzetünk ötödrészét alkotják a XX. század történelmi viharaiban „Nyugatra” – Észak- és Dél-Amerikába, Ausztráliába, Izraelbe, Dél-Afrikába, valamint Nyugat-Európába – kivándorolt, kitelepített, száműzött vagy kimenekült magyarok. Főképp ők és leszármazottak alkotják azt a több mint 2,5 milliós külhoni magyar szórványt, amelynek a fele már nem tud magyarul.¹

Az egyesülő Európában az integrációs együttműködés a szórványok kapcsolatrendszerének kiépítésében természetes követelmény, széles körű hálózat megteremtése és kiépítése pedig időszerű. 2001. november 25-én tanácskozássra összegyűlt tizenöt észak- és nyugat-európai országos magyar szervezet megalakította átfogó csúcsszervezetét, a Lövåsvågen-i (Svédország) székhelyű Nyugat-európai Országos Magyar Szervezetek Szövetségét (NYEOMSZSZ). Az alapítók Angliából, Ausztriából, Belgiumból, Cseh- és Morvaországból, Dániából, Észtországból, Finnországból, Hollandiából, Lengyelországból, Lettországból, Litvániából, Németországból, Norvégiából, Svájcban és Svédországból érkeztek. A tagságot a belgiumi és a svájci szervezet nem vállalta. A közgyűlés négy szakcsoportot – anyanyelvi, média, gazdasági és kulturális szekciót – jelölt ki a gyakorlati feladatok elvégzésére. *„Minden „rész” ellátja saját feladatát, de egyetemes magyar szinten kölcsönösen kiegészíti egymás feladatkörét, mert részt vállal belőle.”* – írja Deák Ernő, a Szövetség elnöke.²

A szövetség kontinentális szinten egységes keretek megteremtésével támogatja a világ magyar közösségeinek együttműködését. Minthogy kulturális javak közvetíté-

---

* Cikkünk egy készülő koncepció előtanulmánya.

se ma már digitális úton is lehetséges, közös honlap révén, nagyobb összefüggésben teszik láthatóvá a magyar szórványok jellegét. A NYEOMSZSZ földrészünk tizenöt országában működő magyar szórványok képviselőiben a Magyar Diaszpóra Tanács tagja.

Két évvel ezelőtt alakult Magyar Diaszpóra Tanács dolgozik a Kárpát-medencén kívül élő magyar szórványok képviselőiben, a világ magyar közösségeinek gyarapodásáért, szoros együttműködésben a Magyar Állandó Értekezlettel (MÁERT). A tanács tevékenységét európai szellemiséggel és az egyetemes magyarság jegyében fejti ki. A tanácsot foglalkoztató kérdések nincsenek alárendelve a Kárpát-medencei magyarság más típusú kihívásainak. A tanács 2011. november 17-én elfogadott Alapító Nyilatkozata megállapította:

„A diaszpórában élő magyarságnak – húsz évvel a rendszerváltoztatás után – végre kellő figyelmet kell kapnia a nemzetpolitikában. A nemzeti ügyek kormányának elkötelezett aziránt, hogy az új Alaptörvényben az egységes magyar nemzetre megfogalmazott felelősségviselést a diaszpóra tekintetében is megvalósítsa.”³

A Magyar Diaszpóra Tanács harmadik ülésének 2013. november 6-án kelt *Zárónyilatkozatában* az egyetemes magyarság történelmi sikereként értékeli az egyszerűsített honosítási eljárást. Az Alaptörvény által is kinyilvánított egységes magyar nemzet közjogilag is egyesült. Üdvözlük, hogy a magyar állampolgársággal rendelkező külföldi magyarok is részt vehetnek a magyarországi választásokon. Közös meggyőződéssel vallják, hogy a magyarság közjogi egysége akkor lesz teljes, ha a közügyek alakítása a gyakorlatban is teljes mértékben közös ügy. Kiemelten támogatják a Julianus-program működését. Jelentős számú magyar emléket tartalmazó adatlap érkezett be a világ számos országából. Részletes és átfogó kataszter készülhet.⁴

A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) Nemzetpolitikai Államtitkársága Julianus-programjának a szétszóródásban lévő magyar emlékek egységes szempontrendszer alapján történő felmérése, széles hozzáférhetőségének megteremtése a célja. Lejegyzett anyaga nyilvántartás, amely a Diaszpóra Tanács 2013. évi ülésére készülhetett el. Világszerte fellelhető magyar házakra, központokra, magyar alapítású iskolákra, templomok, szerzetesi közösségek épületeire terjed ki. Répás Zsuzsanna nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár 2012. október 13-án az MTI-nek elmondta: a jegyzék magában foglalná idősotthonok, magyar tulajdonban lévő temetők, múzeumok, szobrok, emlékművek, emléktáblák, utca- és térnevek, emlékkertek mellett a gyűjtemények, könyvtárak adatait is. A program ütemtervét a Magyarság Háza hangolja össze.⁵

Közleményben számol be a washingtoni székhelyű Amerikai Magyar Koalíció ernyőszerkezete vezetőinek a Magyar Diaszpóra Tanács budapesti, harmadik tanácskozásán való részvételéről. Megemlíti a Julianus-programot, amely hivatva van a külföldön található magyar templomok, múzeumok, szobrok adatbázisának létrehozására. Hírt ad az új indulású Mikes Kelemen-programról, amely a magyar könyvek és művészeti alkotások Magyarországra hozatalára összpontosít. Említi, hogy a Körösi Csoma Sándor-program ösztöndíjasai közül egyesek beszámoltak a magyar szórvány körében szerzett tapasztalataikról. Közli, hogy az említett programot száz ösztöndíjas részvételével folytatják 2014-ben.⁶

A KIM Nemzetpolitikai Államtitkársága által létrehozott Körösi Csoma Sándor-program célja a diaszpóra és az anyaország magyarsága közti kapcsolatok erősítése. Ösztöndíj keretében szeretné elérni, hogy a nemzet iránt elkötelezett, közösségszervező tevékenységekben jártas magyarországi fiatalok látogassanak el a magyar szórványközösségekhez, segítsék értékörző munkájukat, tájékoztatási, közösség-építő tevékenységükkel erősítsék a Magyarországhoz való kötődést. A programot annak érdekében hozták létre, hogy a diaszpóra magyar nyelvtudását fejlesszék, a közösségeikben való tevékenységet és a Magyarországgal való kapcsolattartást ösztönözzék, azaz a magyar identitást megerősítsék. 2013-ban, a Körösi Csoma Sándor-program megvalósítási területeit tekintve az Egyesült Államokba és Kanadába huszonegy fő, Ausztráliába hét, Latin-Amerikába négy, Dél-Afrikába és Izraelbe három fő utazott.⁷

A magyar kormány által meghirdetett Körösi Csoma Sándor-program keretében, Nyugat Európában tizenegy ösztöndíjas töltött öt vagy hat hónapot a 2013. év során. Közülük Berecz Kata informatikus-könyvtáros a finnországi Magyar Kulturális és Tudományos Központ könyvtárában sikeresen újraindította az ottani Magyarok Egyesületének folyóiratát, a *Körlevelet*. Szilárd Katalin a Svájci Magyarház Alapítványánál, Zürichben részt vett a jövőre jubiláló, százötven éves zürichi Magyar Egyesület emlékkönyvének összeállításában, beszámolókat, cikkeket írt a *Magyarház Független Hírmondó*ba. Fazekas Anna hungarológia mesterszakos hallgató a lyoni Magyar Ház könyvtári katalógusán dolgozott. Csanád Mártont Hollandiában az ottani Magyar Szövetség megkérte: segítsen megszerezni a szövetség majdnem félévszázados archívumát. Az iratrendezést 2013. augusztus közepére sikerült befejeznie. Tervei szerint összefoglalót készít majd a hollandiai magyarság történetéről.⁸

Buenos Aires-i (Argentína) magyar kolónia múltját, keresztény és nemzeti beállítottságát, könyvtárak jellegét és gerincét az iktatott könyvvállomány emigrációban kiadott könyvei tükrözik. Nagy Szabasztian, a Körösi Csoma Sándor-program ösztöndíjasa Dél-Amerikába utazott, hogy feldolgozhassa az Argentínában található magyar könyvtári-levéltári örökséget. Tudatosan törekedett az Argentínában még talán fellelhető történelmi személyiségek hagyatékainak felkutatására Santa Fe-ben és Los Cocos helységben. Miközben hagyatékokat is feldolgozott, kitűzött feladata volt a Buenos Aires-i székhelyű Hungária Könyvbarátok Köre gyűjteményében lévő, emigrációban kiadott újságok, könyvek duplum példányainak és a levéltári anyagok bizonyos hányadának eljuttatása egy magyarországi közgyűjtemény számára. További feladata: az 1945 előtt Magyarországon megjelent könyvek eljuttatása a Kárpát-medence elszakított területein élő magyar közösségek számára. Közlése szerint a kiadványokat így csoportosította: magyar közgyűjteménybe szánt, emigrációban megjelent anyagok; elszakított területekre küldhető, fölös, 1945 előtti Magyarországon kiadott könyvek; 1945 utáni Magyarországon kiadott könyvek a helyi kolónia használatára; használhatatlanná vált anyagok, kiselejtezésre. Mint írja, olvasó- és helyhiányra tekintettel kiiktattak több mint ezerhatszáz kötetet. Több mint kétezer, az elszakított területekre szánt és több mint ezer, emigrációban kiadott kötetet csomagolt be. Nagy mennyiségű újság és folyóirat is van Magyarország számára, az adomány összesen mintegy százdoboznyi. Az 1945 után Magyarországon kiadott könyvek Buenos Aires-ben maradtak.⁹

A szórványsorsban felhalmozódott magyar vonatkozású hagyatékokat méltó módon meg kell őrizni a jövő nemzedékek számára – 2013. novemberi tanácsko-

zásán a Magyar Diaszpóra Tanács ez iránt fejezte ki egyetértését. Üdvözlük, hogy 2014-ben folytatódik a Kőrösi Csoma Sándor-ösztöndíjprogram, eredményesnek tartották az ösztöndíjat elnyert negyvenhét fiatalnak a magyar szórványban kifejtett munkáját.

Az Ithaka-programról a Tanács Zárónyilatkozata nem tesz említést. Az Ithaka-program keretében, a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) Közgyűjtemények Kollégiuma rendkívüli, nyílt pályázatot hirdetett meg 2012. március 13-án, tízmillió forint tervezett keretösszeggel, hungarikának minősülő, még feltáratlan, magyar vonatkozású, határon túli kultúrkincsek számbavételére, hozzáférést lehetővé tévő katalógusok, adattárak, segédletek előkészítésére. A megvalósítás ideje 2012. április 15–2013. szeptember 1. volt.¹⁰

2012-ben a Közgyűjteményi Kollégium évi pénzkerete emelkedett. Összesen egymilliárd-ötszázhetvenhét millió forintnyi támogatási igény érkezett be, és nyolcszázkilenc millió forint támogatást ítélték meg.¹¹

Az NKA a nemzeti és egyetemes értékek létrehozására, megőrzésére, valamint hazai és határon túli terjesztésének támogatására szolgáló elkülönített állami pénzalap, amit a Magyar Országgyűlés az NKA-ról szóló 1993. évi XXIII. törvény megalkotásával hozott létre. Éves költségvetését – 2012-ben – tízmilliárd forintban határozták meg. Az NKA felett rendelkezési jogot – ágazati stratégiai döntéseivel összhangban – a kultúráért felelős miniszter gyakorol, és felel annak felhasználásáért. Az NKA támogatási forrásait a szakmai kollégiumok használják fel. Az NKA-nak 2012. január 1-jétől kilenc állandó kollégiuma működik.¹²

A Közgyűjtemények Kollégiumával és a szóban forgó programmal kapcsolatosan stratégiai előírás: „Az Ithaka-programot, a magyar művelődés és tudománytörténet szempontjából jelentős hagyatékok és gyűjtemények magyarországi közgyűjtemények részére történő megszerzésének, hazahozatalának és elhelyezésének támogatását a Kollégium a jövőben is folytassa.”¹³

Az Ithaka-program meghívásos pályázati keretösszege évek óta ötven millió forint.¹⁴ A pályázatok elbírálási szempontjai: mi a gyűjtemény értéke a magyar művelődés- és tudománytörténet szempontjából; mi a szakmai program értéke és megvalósításának realitása, társadalmi hasznosulásának módja és a költségvetési realitása. A 2013-ban kiírt, igényelhető támogatási jogcímek: hagyatékok, gyűjtemény megvásárlása; dobozolási-csomagolási és szállítási költség; biztosítási költség; vámköltség; utazási költség; szállásköltség.¹⁵

A 2013. novemberi ülésén igény mutatkozott a Magyar Diaszpóra Tanács részéről arra, hogy létrejöjjön a Mikes Kelemen-program, amelynek célja, hogy a magyar szórvány tárgyi örökségét ápoljuk, rendezett módon összegyűjtve Magyarországra szállítsuk, és gondoskodjunk későbbi méltó felhasználásáról. Megállapodtak, hogy a program sikere érdekében a tiszteletbeli konzulokkal és a külképviseletek munkatársaival közösen részt vesznek a program népszerűsítésében, hírének terjesztésében.¹⁶

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Ithaka-programban való szerepvállalása és a sikeres nyugati magyar dokumentumtermés-hazahozatal jelentőségének növekedését prognosztizáljuk a fenti áttekintés nyomán. Ehhez képest a továbbiakban ebben az írásban a nemzeti könyvtár lehetséges szerepét, tételezett prioritásait tekintjük át, nagyobb mérvű könyvtári hungarika-hazahozatal szándékának vagy

kívánalmának feltűnte esetére. Kétségtelen, hogy a szóban forgó, nagy horderejű, szakmánkba vágó témában intézményünknek meghatározóan kell megnyilvánulnia, szerepét felvállalni, a folyamatos magyar diaszpórahagyatékok hazahozatala távlatos reményében is.

Az OSZK szakmai útmutatással társul a fentebb említett könyvtári hungarika hazahozatali programok további sikeréhez. Az intézményi állásfoglalást nagyban elősegíti az érdemi megbeszélések során alakuló nézetek finomodása és a döntések kristályosodása. Hogy szakmai érveink tömör, céltudatos felsorolásával foglaljunk állást, értsünk szót, határozzunk, egyezzünk meg végül intézményünkön kívüli döntéshozókkal is az egyes újabb kihívások mibenlétének felismerése és felvállalandó közös teendőink felől; ahhoz kívánom észérvek valóságos indoklásmezőjét kimutatnom.

2013. október 2-án, a világhálón, a nyílt elérésű KATALIST szakmai levelező listán közzétett szösszenetem megjelenését követően azt a felkérést kaptam, hogy fejteném ki ott közölt hozzáállásomat e szakmai lapban is.

A megíráshoz ténylegesen szükség van – főképp a napi munka végzése mellett – a lehető több tájékozódásra, az indokok mérlegelésére, az érdekek felismerésére és más, olykor nyomatékosabb apróságokra is. De legfőképpen arra, hogy mindazt a sok jót meglátni s megismerni tudja az értő ember, amit mindeme területeken is nemzete, szakember társai legjobb munkáiban és együttműködéssel biztosítanak. S oda finomodik a felfogó elme, hogy megérti: csudálatos teljesítményei intézményesültek kultúránknak, és működnek hatékonyan mindennapi gondjaink közepete is. Így ezen a téren is, a nyugati magyar dokumentumok hazahozatala, esetenként valósággal az enyészettől mentésük terén.

Az észak-amerikai földrész egyes nagyvárosaiban állítólag nagy volumenű, magántulajdonban lévő, magyar nyelvű könyv vár ideszállításra, Kanadából és az Egyesült Államok keleti partvidékéről – ilyen hírek érkeztek több forrásból is. A nyugati magyarok az egységes kultúrájú és történelmű magyar nemzet ottani könyvhagyatékának megbecsülésével, részünkre való gyűjtésével értékmentést valósíthatnak meg. A kormányzat támogatta program segítheti elő a hazahozatalt. Országos feladat ilyen nagy kiadványmennyiség fogadása, elosztása könyvtáraink gyűjteményeinek gyarapítása céljából.

Élénk fogadókészség nyilvánulhat meg a Kárpát-medencében, Kiváltképp Erdélyben, főképp, ha tényleges formát ölt az ottani megbeszéléseink során felelős tárgyalópartnereink által egy éven belül kétszer is felvetett erdélyi magyar Nemzeti Könyvtári létrehozatala.

Jelentőséggel bír néhány hazai kisebb alapítvány is a könyvek továbbajándékozására szakosodott tevékenysége is.¹⁷

Az Országos Széchényi Könyvtár készséggel, munkatársai szeretettel fogadják majd az értékes könyvajándékot. Véleményünk az, hogy haza kell hozni az e célra már összegyűjtött hagyatékokat, amelyeknek túlnyomó része magyar könyv. E hazahozatalban az OSZK-ra kezdeményező, majd lebonyolító szerep hárul, amelyet tervezetten kell kibontakoztatnia. Egyúttal érdemi választ kell adnia arra, miképp tervezi további könyvtári hungarikaadományok, jelentősebb hagyatékok hazafogadását. Közölni kell, miként viszonyul a fölösen kapott kiadványok továbbajándékozásának feladatához. Közzé kell tenni egy útmutatót, arra vonatkozóan, miként fogadja intézményünk a szóban forgó, nagyobb volumenű nyugati magyar könyv-

gyűjteményt. Útmutatójában magyar nemzeti könyvtárunknak ki kell nyilvánítania legnyíltabb fogadókészségét a hazataláló dokumentumok, egész hagyatékok iránt, továbbá a mindenkori adományozók és hazajuttatók felé. A kiváló készség törvényi kötelezettségén alapul: az OSZK alapfeladata a könyvtári hungarikumok teljesség igényével való gyűjtése, feldolgozása, megőrzése, szolgáltatása. A gyűjteményébe kerülő kiadványok becses értékek, a nemzet szellemi kincsének részei. Szakmai feladatunknak tekintjük a nemzeti dokumentumgyűjtemény kiteljesítését.

Az ez alkalommal hazaszállításra kerülő könyvmennyiség, amelyekre számítanunk kell – több forrás egybehangzó állítása szerint – százezres nagyságrendű.

Mindenekelőtt a Torontóban található Dr. Halász János Könyvtár könyvgyűjteményét hozták szóba. A mintegy húszezer kötet a magyar emigráció egyik legnagyobb, tartalmi összetételében pedig egyik legértékesebb könyvtárát alkotja. Ez a könyvmennyiség a torontói Kanadai Magyar Kultúrközpont székházának alagsorában volt elhelyezve. Ugyanakkor nem nyilvánul egyértelmű ottani szándék hazahozatalára.¹⁸

Van, aki úgy vélekedik, hogy Kanadában összegyűlhet egyéb úton tíz-húszezer kötet. Az Egyesült Államok legtöbb nagyvárosában pedig legalább két-két helyre lehet számítani, ahol összegyűlnek a hazaszállítandó könyvek. Cserkészeken keresztül – akiknek legalább két-négy csoportja van minden nagyobb városban – lehet megszervezni a begyűjtést.

Csak Clevelandből (Ohio, Egyesült Államok) ötven doboz – mintegy kétezer kötet – várható, köztük sok az ott kiadott, leginkább magyar nyelvű könyv. Ugyanott a Magyar Múzeumnál van pár ezer olyan kötet is, „amitől meg akarnak szabadulni”. Fölmerülhet még könyvadomány a szintén ottani Magyar Társaság részéről is. Figyelni kell arra, hogy akár könyvkereskedés állománya is szóba kerülhet, benne egyes kiadványok több ezres példányával.

Sokrétűbb beszámolókat kint dolgozó hivatásos szakembereinktől várhatunk.

Mivel is indokolható a célszerűsége annak, hogy a gyűjtött magyar könyvanyag hazakerüljön Nyugatról? E helyeken a könyveket hazajuttatás céljából gyűjtötték össze és raktározzák. A magyar könyvek bezúratása semmiképp sem lehet alternatíva. Haza kell hozni, értékéhez mérten hasznosítani kell a könyveket, ott ahol kérik, vágyják e hazahozatalt – például kárpátaljai magyar közösségünk iskolai könyvtári céljaira.¹⁹

Ahol megnyilvánult a szándék és készség a nagyobb arányú gyűjtésre, ott e tetterő adott továbbra is, begyakorlottan megmarad. További hazahozni óhajtott könyvtári hungarika gyűjteményekre, kiadványtípusokra figyelmük ráirányítható. Legújabb, hazai kiadású, tartalmas magyar kiadványokra lesz Magyarország részéről szükség, viszonzásul.

Az OSZK szerepe, további teendője az átfogó feladatvállalás. Ez iránt országos, sőt, Kárpát-medencei elvárások mutatkoznak, a legjobb megoldásokat keresve.

A hazahozott könyvek mindenekelőtt a nemzeti könyvtárunk gyűjteményéből esetlegesen hiányzó címek, példányok pótlását szolgálják. E célból az OSZK-ban az átfogó feladatok végrehajtására létrehozandó új szervezeti egységnek (továbbiakban: Új Részleg) az ideszállított és raktározott könyvmennyiségben előválogatást kell elvégeznie Feldolgozás során az OSZK gyűjteményére vonatkozóan kell beha-

sonlításra szakembereinknek az érkezett könyvek adatait Tapasztalat szerint egy szakember napi átlagban háromszáz–ötszáz tétel behasonlítását tudja elvégezni. Ez a mennyiség napi kétszáz tételre csökken abban az esetben, ha Magyarországon 1952 előtt megjelent, vagy pedig 1945 előtt, külföldön kiadott könyvekről van szó. Utóbbi esetekben ugyanis – ha az OSZK gépi adatrendszerében, az Amicusban az adott kiadványra vonatkozó adat még nem szerepel – mind a szolgálati, mind a kétféle „Müncheni” és a VII. szinten található olvasói cédula-katalógusban –, el kell végezni az adatkeresést. Ugyanez a helyzet mutatkozhat majd egyes, „P” jelzeten rekedt kiadványok adatainak esetében.

A nemzeti könyvtárunk gyűjteményében esetlegesen mutatkozó hiányokat pótoljuk (a magyar nyelvű könyveket az OSZK gyűjteménye számára általában két-két példányban, az idegen nyelvű, magyar vonatkozásúakat egy-egy példányban gyűjtjük). Elsődlegesen megőrzésre kerülnek ezen Új Részlegen az OSZK-s hiánypótlások adatai.

Az állománygyarapítás céljából visszafogott kötetek száma azonban bizonyosan kevés lesz, azaz a „főlösnek” minősülő könyvek száma várhatóan magas lesz. Az OSZK ugyanis folyamatosan gyűjtötte a külhoni megjelenésű könyveket.

Országos szolgálatként és nemzeti könyvtár szintű feladatként fogható föl a további feladatvégzés. A fölösön kapott értékeket a mutatkozó igény szerint, méltányosan tovább kell osztani. Összehangolt gyűjteményfejlesztési lehetősége mutatkozik ebben hazai és Kárpát-medencei egyetemi, tudományos és önkormányzati intézmények könyvtárainak.

Könyvajánló jegyzékeket kell szerkeszteni, és azokat meghatározott könyvtári körben forgalmazni.

Már az eljárás kezdetétől, a kijánlásra nem kerülő könyvek egy része, további kezelésre – például alsó és középfokú oktatási intézmények könyvtárainak való kijánlásra s továbbajándékozásra – egyes szakosodott hazai alapítványoknak folyamatosan átadhatók. A szóban forgó észak-amerikai könyvszállítmányban kétszáz ezer kötet érkezett véve alapul, könyvajánló jegyzékeinken nem okvetlenül szerepeltetendő, hazakerülő Kárpát-medencei kiadású kötetek száma feltételezhetően mintegy negyvenezer lenne – s ez a mennyiség az ideiglenes nagy raktárból már az előválogatás során rendszeres elszállításra kerülhet.

További mintegy negyvenezer, Kárpát-medencei kiadású, többnyire magyarországi megjelenésű hazaküldött könyvpéldány lenne az, aminek adatai az OSZK könyvajánló jegyzékére kerülnének, szintén az előválogatást követően. Ezeknek a különböző tudományterületek eredményeit megőrkítő jelentősebb, időtálló tartalmú könyveknek az adatait is az új részlegen kellő számban alkalmazott szakemberek ajánlójegyzékbe szerkesztik, mintegy nyolc hónap alatt példányonként ezeket is szétosztják Magyarországon és a Kárpát-medencében mutatkozó igényléseknek megfelelően.

A hazaérkezett könyvszállítmány fogadásának céljára létrehozandó OSZK szervezeti egység – az Új Részleg – számára megfelelő munkaerő biztosítása mellett jó gépesítettség, raktározási lehetőség kívánatos.

Célszerűnek mutatkozik, hogy munkálatai során az Új Részleg ajánlójegyzék-készítés és kiadványforgalom-adatrögzítés érdekében az MTA SZTAKI (Budapest) és a Monguz Kft. (Szeged) által kifejlesztett, magyar programozású és fejlesztésű, „HunTéka” integrált könyvtári rendszert működtessen. Tapasztalat szerint – például

a Petőfi Irodalmi Múzeum használatában is – ez a legnagyobb mértékben bevált. Eddigi gyakorlatban az OSZK általában szétosztott egységes hagyatékot is különböző gyűjteményrészek között, dokumentumtípusonként. A fent javasolt elsődleges adatfeldolgozás összetartja a kapott anyagot kiadványadatok szintjén a gyűjtemény rendszerében; az adatok nem futnak végérvényesen szét a különböző gyűjteményekre vonatkozó adatbázisokba.

A munkatársakat hordozható laptopokkal is el kell látni a rendelkezésre álló kelő személyi számítógép-kapacitás mellett. Beszerzendő, 3,5 tonnás furgonnal kell megoldani a rendszeresített, raktárból való könyvelszállítást.

A nyugati kiadású – Kárpát-medencén kívül napvilágot látott és ezen akció során hazaérkező – könyvek számát nyolcvanezer kötetre becsüljük. A magyar nyelvű munkák összessége szerepel majd ezek külön könyvajánló jegyzékén. E kimutatáson a születési helyre vonatkozó helységnev adattal ki kell egészíteni a könyvek ismert szerzőinek életére vonatkozó évszám adatot. Ötszáz-ötszáz tételenként forgalmazza az Új Részleg ezen ajánlójegyzékeit az e célra kijelölt könyvtári intézményi körben.

Mind a Kárpát-medencében kiadott, mind a Kárpát-medencén kívül megjelent könyvek jegyzéktípusán az OSZK gyűjteménye szempontjából fölös példánynak minősült kötetek adatait címkés formátumban szerepeltetve, szerzői betűrend szerint készülő katalógusba szerkeszti az Új Részleg. A jegyzékeken a kezelt könyvcímekhez hozzárendelik a könyvek rendelkezésre álló példányszámára vonatkozó adatokat.

Az ajánló jegyzékek alapján történő igénylések Új Részleghez való visszaérkezésének határideje egy hónap. A könyvkéréseket az adott címekből rendelkezésre álló példányszám függvényében, az igénylések beérkezésének sorrendjében teljesítik. A jegyzéken bejegyzésre kerül, hogy a továbbajándékozott tételeket mely igénylő könyvtárak kapták a gyűjtőkör vagy területi illetékesség szerinti prioritási sorrendben.

Tíz százaléknaira tehető az érkezett idegen nyelvű – többnyire szintén magyar vonatkozású, tartalmi vagy szerzői hungarika jellegű – könyvek mennyisége. Lehetnek köztük kitűnőbb nyugati kiadványok más-más tudományterületekről, szakmai könyvhagyatékok hazakerülő tartozékai... A főbb munkákból, főként a gyűjtőkörébe tartozó társadalomtudományi szakterületeket tekintve az OSZK esetlegesen válogat majd saját gyűjteménye számára. A fölösnek minősült könyveket a nem Kárpát-medencében napvilágot látott könyvek szétosztásánál szabott rendben, ötszáz-ötszáz tételenként majd az Új Részleg ajánlja fel a megfelelő egyetemek és a tudományos és szakkönyvtárak körének.

Tételezhetően – amint az bármikor előfordulhat – elhasznált, netán sérült, kötet is lesz a meghozott nagy könyvszállítmányban. Ilyen kötetek nem kerülhetnek könyvtári gyűjteményekbe.

A trianoni Magyarország területén kívül működő egyes magyar érdekeltségű intézmények könyvtárai egyenjogú válogatási lehetőséget kapnak. Az adományozói kedv Nyugatról az elszakított, kulturálisan is nehezebb helyzetbe került magyar nemzeti közösségeink iránt mindenkor fokozottan jutott érvényre. A kapott könyvadományok java része mindenekelőtt az Egyesült Államokból érkezik majd, közösségektől és magánszemélyektől. Ezért is, a kedvezményezett körébe tartoznak a magyar nyelven oktató egyházi egyetemek könyvtárai.²⁰

A Kárpát-medencén kívül megjelent magyar könyvek ajánlójegyzékeit a legnagyobb hallgatói és egyetemi előadó-tanári számmal bíró, magyar nyelven oktató egyetemek könyvtárai kapják. Ezek: a Budapesti Corvinus Egyetem Könyvtára; a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Könyvtára; a Debreceni Egyetem Könyvtára; az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, a gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára; a Kaposvári Egyetem Könyvtára; a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Könyvtára; az Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtára; a Károli Gáspár Református Egyetem Könyvtára; a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Könyvtára; a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára; a Miskolci Egyetem Könyvtára, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Könyvtára; a Nyugat-Magyarországi Egyetem Könyvtára (Sopron); a Partiumi Keresztény Tudományegyetem Könyvtára (Nagyvárad); a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Könyvtára; a Pécsi Tudományegyetem Könyvtára; a Protestáns Teológiai Intézet Könyvtára (Kolozsvár); a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Könyvtárai (Kolozsvár, Marosvásárhely, Csíkszereda); a Sellye János Egyetem Könyvtára (Komárom); a Semmelweis Egyetem Könyvtára; a Szegedi Tudományegyetem Könyvtára; a Szent István Egyetem Könyvtára (Gödöllő); a Széchenyi István Egyetem Könyvtára (Győr); a Színház- és Filmművészeti Egyetem Könyvtára; a Veszprémi Egyetem Könyvtára és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Könyvtára. Közöttük „első az egyenlők között” a Debreceni Egyetem Könyvtára, Magyarország második nemzeti gyűjtőkörű könyvtári intézménye.

Ugyanebbe a körbe tartoznak tudományos, szak- és intézeti könyvtárak: az Erdélyi Múzeum-Egyesület Könyvtára (Kolozsvár); a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára; a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára; a Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum Könyvtára (Esztergom); a Magyar Intézet Könyvtára (Pozsony); a Magyar Intézet Könyvtára (Sepsiszentgyörgy); a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ; az Országgyűlési Könyvtár; az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ; az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. (Remélhetőleg a kedvezményezett intézmények sora belátható időn belül bővül egy kolozsvári Magyar Intézettel.)

A Kárpát-medencén belül megjelent könyvekről szóló ajánlójegyzékeket a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a hazai megyei könyvtárak kapják. Ezek: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (Salgótarján); Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár (Szombathely); Békés Megyei Tudásház és Könyvtár (Békéscsaba); Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár (Eger); Csorba Győző Megyei Könyvtár (Pécs); Deák Ferenc Megyei Könyvtár (Zalaegerszeg); Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém); Illyés Gyula Megyei Könyvtár (Szekszárd); József Attila Megyei Könyvtár (Tatabánya); Katona József Megyei Könyvtár (Kecskemét); Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér (Győr); Takáts Gyula Megyei és Városi Könyvtár (Kaposvár); Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár (Debrecen); Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár (Nyíregyháza); Pest Megyei Könyvtár (Szentendre); II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár (Miskolc); Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár (Szeged); Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár (Szolnok); Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár (Székesfehérvár).

A hazai megjelenésű kiadványok jegyzékeit az új OSZK-részleg erdélyi kiadványcsere-partneri körben maga forgalmazza.

A Kárpát-medencén kívül megjelent kiadványok ajánló jegyzékeit második körben a magyarországi megyei könyvtárak kapják, továbbá a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, ez esetben is a saját könyvgyűjtemény gyarapítása, valamint határon túlra irányuló támogatás céljával. Közülük az érintetteket felkérjük, hogy az igényelhető könyvek közül egyesek továbbajándékozásával járuljanak hozzá térségükben a határon túli, magyar érdekeltségű könyvtárral rendelkező oktatási vagy egyéb intézmények könyvellátásához is. A határ menti megyék megyei könyvtárai felhatalmazást nyernek tehát határon átnyúló kapcsolataikra, tekintettel arra, hogy elsőbbséggel válogathassanak támogatás céljából, mindenekelőtt a helytörténeti szempontból érdekes munkákból. Szeged a temesi, szörényi, délvidéki Bánság, továbbá Bácska; Kecskemét Bácska és Szlavónia; Pécs, esetlegesen Kaposvár a Dráva-vidék határon túli magyar könyvtári céljaira is válogathat. Zalaegerszeg Muravidék; Szombathely, Győr Órvidék felé terjeszthet. Győr részt vesz Felvidék ellátásában; Komárommal, Szentendrével, Salgótarjással, Miskolccal együtt. Ugyanakkor Kárpátaljának könyvekkel való megsegítésében Nyíregyházával együtt Miskolc is részt vesz. Nyíregyháza a határon túlra esett Szatmár és Máramaros ellátását is végzi, Debrecennel megosztva. Utóbbira Partium északi felének ellátása is hárul, Nagyváradal bezárólag. Békéscsabára a Partium déli részének és a bánsági Arad, illetve Hunyad megyéknek az ellátása vár. Megemlítendő, hogy Délvidéken, Zentán a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Kárpátalján, Beregszászon a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Könyvtára hivatott, illetve alkalmas a könyveknek térségbeli más könyvtárakhoz képest nagyobb mérvű igénylésére, fogadására.

Harmadik körben az Új Részleg a Kárpát-medencén kívül megjelent maradék könyvek jegyzékét országosan közzéteszi. Egy hónapon belül – könyvtári intézményektől beérkezett igénylések sorrendjében – a kéréseket teljesíti. Ez esetben utánvéttel lehet postai könyvcsomagokat küldeni.

Végezetül az Új Részleg a kétféle könyvajánló jegyzéket – a Kárpát-medencén kívül, illetve a Kárpát-medencében megjelent könyvek forgalmazásáról szóló, igénylések teljesültét rögzítő dokumentumot – összegzi, véglegesen lezárja, azt megőrzésre az OSZK-nak átadja. Csatolja a megyei könyvtáraktól kapott azon jegyzékeket, amelyek az általuk támogatott határon túli, magyar érdekeltségű könyvtári intézmények könyvtárveleleit igazolják. Elvégzi az értékforgalomnak a kedvezményezett könyvtári körök szerinti összegzéseit.

Az OSZK Új Részlegének szándéka az, hogy a megajándékozott határon túli intézmények a hatáskörükben elérhető, helyi kibocsátású, friss megjelenésű könyvtári hungarikumokat – monográfiákat, újságokat, zenei CD-eket, plakátokat, kinyomtatványokat – gyűjtsék, és ezeknek az Új Részleghez való eljuttatásával segítsék nemzeti könyvtárunk, az OSZK gyűjteményének teljesebbé tételét. Ezekből az érdeemben válaszoló, élő kapcsolatokból is alakul, bővül az OSZK ténylegesen működő Kárpát-medencei kiadványcsere kapcsolatrendszere. A cserében kapott monográfiák, CD-k és DVD-k, valamint periodikák címeinek felsorolásával, egyéb kiadványok miféleség szerinti, számszerű összegzésével szerepelteti az Új Részleg az akció során a Kárpát-medencéből, határon túlról az OSZK gyűjteményi céljaira kapott könyvtári hungarikumokat, szintén tételezett érték szerinti kimutatásban. A küldő határon túli partnerkönyvtárak együttműködésének tényét ezek névjegyzékében szintén megőrökíti.

A határon túli, Kárpát-medencei kedvezményezett könyvtárak mindegyikének – a magyar intézetek könyvtárai kivételével – törekednie kell egy olyan feltétel teljesültére, hogy a kapott nyugati magyar könyveket az adott utódállam területén működő magyar történelmi egyházak tulajdonaként vehessék igénybe. Azaz a könyveknek lehetőleg az ottani magyar evangélikus, magyar görög katolikus, református, római katolikus, unitárius, illetőleg a magyar baptista egyház legyen a tulajdonosa. Csakis az egyházak továbbajándékozásba bevonása szolgálhat távlatos biztosítékul arra nézve, hogy a hálát érdemlő adományok – könyvek, e megbecsült értékeink – nem kerülnek utódállami kézen forgalomból való kivonásra, elhevertetésre, netán megsemmisítésre. A meglévő, működő intézmények közül Kárpát-medence szerte magyar egyházaink azok, amelyek legjobb reményeink szerint adott területeken a magyar anyanyelv és identitás ápolását közösségeinkben legalapvetőbben végzik, ilyen teendőinknek is legtávlatosabb letéteményesei. A könyvek igénylői tehát közvetlenül adott könyvtárak, a kapott könyveknek viszont csakis használatói lennének. A közvetlen tulajdonos lehetőleg az adott egyház legyen, ennek birtokából s ennek révén kerül rendeltetésszerűen könyv az igénylő könyvtárakba.

Az ellátásban részesült hazai könyvtárak kötelezettséget vállalhatnak arra, hogy a külhonból hazakerülő és adott megyében állami vagy önkormányzati fenntartású intézmény által átvett könyvtári hungarika-hagyatékok, értékesebb egyéb ajándék könyvgyűjtemények érkezének tényét az OSZK szóban forgó részlegének bejelentik, országos összesítő nyilvántartás vezetése céljából. Ezáltal támogathatják az OSZK mint magyar nemzeti könyvtár elő-jogosultságát arra nézve, hogy mindekelőtt pótol gyűjteményében mutatkozó esetleges külhoni megjelenésű könyvtári hungarikum hiányokat. Ennek megfelelően az említett kiadvány átvételek könyv tartalma fölött az OSZK elsőbbséges, országos áttekintési és átnézeti jogot gyakorolhat, és azokból gyűjteményében még nem szereplő köteteket és periodikát – örjegy meghagyásával – állományába kiemelhet. Ezt a jogot ki kell terjeszteni a hazai területen ideiglenes tárolásra kerülő, határainkon túli magyar érdekeltségű intézményeknek szánt, utóbb kiszállításra jutó nyugati magyar könyvadományokra is.

A hazaérkezett adományokhoz fűződő, írásban kifejezésre jutott ajándékozási akaratot pedig – amennyiben később létezik ilyen – mindig tiszteletben kell tartanunk, annak megfelelően járunk el. Kiemelkedő jelentőségűnek minősülő könyvgyűjtemény – például jeles alkotó magánkönyvtára – átvételekor az átvevő hazai könyvtári intézmény vállalja, hogy a kapott teljes könyvanyag címjegyzékét összeállítja, annak katalógusa gyanánt. E könyvjegyzékeket az OSZK mind elektronikus adathordozón, mind nyomtatott formában, kutathatóan feltárva megőrzi.

Jelképes és valóságos ünnepi kapcsolattartás élénk, tág világ-terei jöhetnek létre így Magyarország és azon országok vagy helységek közötti kapcsolattartásban, ahonnan gyűjtjük, adományozzuk jóvoltából a kiadványok hazakerültek nemzetünk számára. E „könyvtár-lenyomat” jegyzékeink révén hozzájárulhatunk jeles külhoni magyar személyiségek élete, alkotásai jobb ottani megismertetéséhez is.

A továbbiakban egy példányt a készülő jegyzékekből az új OSZK-részleg a dokumentumgyűjteményt adományozóknak visszajuttat, azok esetleges kérésére. E jegyzékek kultúrtörténettel foglalkozó utókor különös érdeklődésére tarthatnak számot, adott kulturális értékeknek a magyar kultúra könyvtári rendszerében való

szétáramlása, az értékmegbecsülés, a tudományos paradigmák változása, az önismeret, kordivat és sok más vonatkozásban.

Különös jelentőséggel bírnak majd e dokumentumok – az ajándék hagyatékok átvételének visszaigazolásra szánt jegyzékek – abban a történetben, amelyik összegző munkaként megírandó a mindenkori nyugati, Magyarországról származó diaszpóra és az újabb-kori magyar emigrációk történetéről. Az élettörténetüket is megörökítő magyar emberek – munkások, tudósok, alkotók, kiadók, gyűjtők – szakmai fejlődését és nemzeti identitásuk őrzését egyaránt dokumentálják az adományjegyzékek. Ezeknek fontossága mindenekelőtt helytörténet-írók számára lesz nyilvánvaló.

A jövő így jelképes kapcsolatrendszerek bonyolult viszonylatú helyévé válik. A jegyzékek maguk, mint adatgyűjtemények akkorra az egyén életének beszédes tanúi lesznek, ugyanakkor a származási, illetve a munkáltatva befogadó közösségek hatásainak is korhű lenyomatai. S azok az adatok összeköthetnek majd embereket, helységeket, népeket és országokat. Nagyon sok esetben közös büszkeségre, megemlékezésekre, tünepségekre fognak okot adni e hazai, dokumentumgyűjteményeket megörökítő jegyzékeink.

A vázolt munkálattal – főképp bevont Kárpát-medencei könyvtári partnereink igénylései nyomán – tovább gazdagodhat a magyar könyvtárak állománya. A Kárpát-medencei könyvtári gyűjteményei feltöltődnek a kellő számú, hazaérkezett, főképp észak-amerikai kiadású magyar könyvvel is. Ily kiadványoknak továbbra is esedékes marad a hazahozatala, azonban inkább az értékesebb egyéni, könyv- vagy dokumentumhagyatékok könyvtári részeként.

Távlatos céljaink egyike lehet e nagy munkával begyakorolni, hogy hazahozunk mindent, ami összegyűjtött könyvtári hungarikum-érték: könyveket, kézirati hagyatékokat, periodikát... Állományba venni, hiányokat pótolva teljessé tenni a magyar nemzeti könyvtár gyűjteményét. És amikor már helytörténeti kutatások számára is telítettek lettek nyugati magyar könyvvel az egyes könyvtáraink, álljon össze a sok születő tanulmány alapján eggyé a kép erről az „elcsángott” nemzet-részről, a diaszpóráról, s magáról, a magyar emigrációról. Ennek alapján az öszszességében még megíratlan történetük is megírhatóvá válik. De mint megfigyelhető, kevésbé a múlttól, inkább a folyamatos jövőről írtam.

Hiszen ilyen – távlatos – e dolog természetete.

JEGYZETEK

- 1 Forrás: Nemzetismeret
<http://tinyurl.com/osfr3cn>
- 2 Deák Ernő: Szövetségünk
Forrás: NYEOMSZSZ: <http://tinyurl.com/puqyago>
- 3 Idézi: Nemzeti Regiszter
<http://tinyurl.com/qjx6hyf>
- 4 Magyar Diaszpóra Tanács. III. ülés. Zárónyilatkozat
Forrás: <http://tinyurl.com/o2sxcq8>

- 5 Julianus-program a diaszpóra magyar emlékeinek összegyűjtéséért
Forrás: <http://tinyurl.com/nplxrz2>
- 6 Hungarian American Leaders Attend Third Diaspora Council Meeting In Budapest
Forrás: Hungarian American Coalition: <http://tinyurl.com/oettwwk>
- 7 Pályázati felhívás Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjra, 2013. január 3.
Forrás: Nemzeti Regiszter – i. m.
- 8 A Kőrösi Csoma Sándor Program európai ösztöndíjasai
Forrás: NYEOMSZSZ: <http://tinyurl.com/ohjp9ly>
- 9 Mi folyt féléven át a Hungária kölcsönkönyv- és levéltárban? – beszámol a magyarországi ösztöndíjas, első személyben.
Forrás: Argentínai Magyar Hírlap – 2013. októberi szám, 3. p.
<http://tinyurl.com/o6o65pq>
- 10 Lásd: 3505. altéma kódszám alatt:
<http://tinyurl.com/ow5grzq>
- 11 Kenyeres István: Közgyűjtemények Kollégiuma. In: A Nemzeti Kulturális Alap 2012. évi beszámolója. – a 100–108. oldalon.
Forrás: NKA: <http://tinyurl.com/paa6s4y>
- 12 NKA – lásd: <http://tinyurl.com/ofqm32o>
- 13 A Nemzeti Kulturális Alap középtávú stratégiája (2012–2015) – a 13. oldalon.
Forrás: NKA: <http://tinyurl.com/owu9984>
- 14 Az Ithaka Program Ideiglenes Kollégium meghívásos pályázati felhívása (Pályázni 2012. szeptember 30-áig megvalósuló programokra lehetett)
Forrás: NKA: <http://tinyurl.com/opqbgzx>
- 15 Tájékoztató a Közgyűjtemények Kollégiuma meghívásos pályázatáról (Döntés dátuma: 2013. október 24.)
Forrás: NKA: <http://tinyurl.com/nrdkvt5>
- 16 Magyar Diaszpóra Tanács. III. ülés. Zárónyilatkozat. Ld. 4. sz. jegyzet.
- 17 A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete (MKKE) által 1993-ban alapított „Pro Hungaris” Alapítvány (Budapest); Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány (Nyíregyháza).
- 18 Szöcs Klára, elnök 2013 április 30-án a Magyar Ház Igazgatósága nevében azt közli, hogy „a Kultúrközpont szándéka az ottani szakszerű rendezés és könyvtár felállítás, amikor beköltözhető lesz az új Magyar Ház.”
Forrás: Kanadai Magyar Kultúrközpont: <http://tinyurl.com/q2wlfz8>
- 19 Vraukóné Lukács Ilona: Veszélyeztetett magyar könyvek, avagy a nyugati magyar diaszpórában élők hagyatékainak (lehetséges) sorsáról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2013. 10. sz. 15–30. p.
- 20 2014 januárjától várható törvényi rendelkezés-változás nyomán a Magyarországról határon túli könyvtári partner-intézménynek küldhető könyveknek száz éven belül megjelenteknek kell lenniük, értékük pedig egységes könyvsorozat esetén nem haladhatja meg az egyszáz ezer forintot. (Eddig az időhatár a megjelenés szerinti időhatár ötven év volt.)